

RECENZIJOS

Schmalstieg W. R. *A Lithuanian Historical Syntax*.
Columbus, 1987. 412 p.

Pastaraisiais dešimtmečiais indoeuropiečių kalbotyroje aiškiai jaučiamas padidėjęs susidomėjimas sintaksinių struktūrų raida. Išsiaiškinus centrinę sintaksės vietą kiekvienos kalbos sistemoje, bandoma naujais pagrindais kurti ir lyginamąją indoeuropiečių kalbų sintaksę. Baltų kalbų duomenys tam reikalui ypač reikšmingi ne tik dėl gerai žinomo šių kalbų konservatyvumo, bet ir dėl to, kad senoviškus sakinių tipus bei konstrukcijas, kitose kalbų grupėse žinomus tik iš seniausių kalbos paminklų, čia galima stebėti ir tirti gyvai vartojamas. Deja, baltų kalbų faktai lyginamajai sintaksei iki šiol naudojami toli gražu nepakankamai¹. Daugeliui kalbininkų, linkstančių visų pirma vaduotis anglų kalbos tarpininkavimu, jie darosi ir sunkokai prieinami. Todėl labai reikalinga ir svarbi įvairiais atžvilgiais yra neseniai pasirodžiusi Pensilvanijos universiteto profesoriaus W. R. Schmalstiego knyga, skirta lietuvių kalbos sintaksinių struktūrų raidai.

Knygos autorius – vienas žymiausių užsienio baltistų ir indoeuropeistų, mūsų visuomenei gerai žinomas ir iš „Baltisticos“ straipsnių, ir iš populiarių publikacijų respublikos spaudoje. Jo dvi monografijos apie prūsų kalbą², apie indoeuropiečių kalbų ankstyvąją istoriją³ bei daugelis kitų studijinių darbų yra įėję į nuolatinę baltistikos apyvartą, tapę mūsų kalbotyros sudėtine dalimi. Puikiai mokėdamas lietuvių kalbą, W. Schmalstiegas ne tik dėsto ją JAV universitetuose, bet kartu su lietuvių kalbininkais yra parašęs ir išleidęs didelį lietuvių kalbos vadovą⁴, lietuviškų lingvistinių terminų žodyną⁵, išvertęs J. Endzelyno baltų kalbų lyginamąją gramatiką⁶, A. Sabaliausko knygą apie lietuvių kalbos tyrinėtojus⁷. Jis yra dažnas ir visada laukiamas svečias Lietuvoje, dalyvavęs visose baltistikos konferencijose; rašydamas šią knygą apie lietuvių kalbos istorinę sintaksę, jis 1986 m. keturis mėnesius viešėjo Vilniuje.

¹ Ryškus pavyzdys – beveik visiška jų stoka kai kuriuose apibendrinamuose lyginamosios sintaksės darbuose, pvz.: Lehmann W. P. *Proto-Indo-European Syntax*. Austin; L., 1974; Lightfoot D. W. *Principles of Diachronic Syntax*. Cambridge, 1979.

² Schmalstieg W. R. *An Old Prussian Grammar: The Phonology and Morphology of the Three Catechismus*. University Park; L., 1974; *Studies in Old Prussian*. University Park; L., 1976.

³ Schmalstieg W. R. *Indo-European Linguistics: A New Synthesis*. University Park; L., 1980.

⁴ Dambriūnas L., Klimas A., Schmalstieg W. R. *Introduction to Modern Lithuanian*; N.Y., 1966.

⁵ Klimas A., Schmalstieg W. R. *Lithuanian-English Glossary of Linguistic Terminology*. University Park, 1971.

⁶ Endzelins J. *Comparative Phonology and Morphology of the Baltic Languages*. The Hague; Paris, 1971.

⁷ Sabaliauskas A. *Noted Scholars of the Lithuanian Language*. Chicago, 1973.

Naujoji W. Schmalstiego knyga – pirmasis apibendrinamas istorinės sintaksės darbas anglų kalba, tiesiantis tiltą tarp lituanistikos ir anglų kalba kuriamos diachroninės kalbotyros. Tuo tiltu lietuvių kalbos istorinės sintaksės tyrinėjimai išvedami į platesnį mokslo pasaulį, darosi prieinami visiems lingvistams. Remdamasis iki šiol paskelbtais darbais ir juose pateiktais duomenimis, autorius ne vienu klausimu išdėsto savitą, naują požiūrį, iškelia įdomių minčių ir hipotezių.

Lietuvių kalbos istorinės sintaksės tyrinėjimo dabartinė būklė nulėmė ir knygos sandarą bei turinį. Iki šiol diachroniniu požiūriu gana atidžiai buvo tirta linksnių ir prielinksninių konstrukcijų sintaksė⁸. Tad suprantama, jog linksnių ir prielinksninių konstrukcijų vartojimui skirta beveik pusė recenzuojamos knygos. Per pastaruosius dešimtmečius buvo plačiau nagrinėta lietuvių kalbos dalyvių istorinė sintaksė, kuri irgi apima didelę knygos dalį. Remiantis daugiausia lietuvių kalbininkų darbais, knygoje apibūdinta įvardžiutinių būdvardžių vartoseną ir žodžių tvarkos klausimai. Tik probėkšmais paliesta daugiausia kitataučių kalbininkų nagrinėta atoninių dalelių vietos sakinyje problema (gal dėl to, kad studijos šiais klausimais visiems labiau prieinamos).

Knyga susideda iš 42 skyrių; kai kurie iš jų dar turi daugiau ar mažiau (iki 38) poskyrių. Nors skyriai į didesnes dalis nejungiami, tos dalys išryškėja iš pavadinimų bei turinio. 1–28 skyriuose (p. 1–127) aptariama dalyvių vartoseną ir jos raida. Pirmiausia apibūdines dalyvių sistemą ir rūšies kategoriją (p. 1–3), autorius toliau aprašo atributines veikiamųjų ir neveikiamųjų dalyvių konstrukcijas (p. 4–45). Kalbant apie pusiau predikatinis dalyvius nagrinėjama: apoziciniai dalyviai ir pusdalyvio kilmė (46–61), konstrukcijos su jungtuku *ir* tarp dalyvio ir veiksmazodžio (66–72), konstrukcijos su jungiamaisiais žodžiais (73–75), nominativus cum participio (86–91), dativus cum participio ir absoliutinės konstrukcijos (92–98). Predikatinė vartoseną aptariama pagal dalyvių formas (99–112), o paskui kalbama apie netiesioginės nuosakos (modus relativus) pobūdį bei kilmę (113–117); pabaigoje dar pridėtas skyrius apie dalyvių konstrukcijas su netiesioginiais linksniais. Ypač norėčiau atkreipti skaitytojų dėmesį į 6 skyrių (p. 30–43), kuriame būtojo kartinio laiko neveikiamųjų dalyvių bev. g. formų konstrukcinėmis ypatybėmis motyvuojama nauja pažiūra į prabaltų ir indoeuropiečių sakinio pirminę sandarą (žr. dar p. 128–142).

Linksnių vartojimas aptartas pagal atskirus linksnius įprastine tvarka; išskiriamos nuo veiksmazodžių ir daiktavardžių priklausančių linksnių konstrukcijos. Kitaip negu E. Fraenkelis, autorius nesistengia apimti visos linksnių vartosenos įvairovės, bet sutelkia dėmesį daugiausia į tuos atvejus, kurie yra arba reikšmingi ankstesnės sakinio sandaros rekonstrukcijai, arba nagrinėjami bei diskutuojami naujesnėje literatūroje, arba šiaip kuo nors ypatingi. Kalbant apie genityvą, lietuvių kalbos faktais įtikinamai remiama pažiūra į agentyvinio genityvo kilmę iš savybinės reikšmės linksnio (p. 160), į baltų agentyvinio genityvo ryšį su rusų k. prielinksnine konstrukcija *om+gen.* (180 tt.). Istoriniu požiūriu reikšmingos tokios konstrukcijos kaip *mėšlo vežti rātai* (178), tik vargu bau jose reikia kartu su autorium ieškoti tikslo kilmininko pagal analogiją su *išvažiavaū vėžti mėšlo*; kilmininką čia galima laikyti istoriškai savybiniu linksniu (genitivus possessivus) panašiai kaip kituose atitinkamos sandaros pasakymuose (pvz., *mėdžių diegiamā dienā* Slnt, kur tikslo reikšmė visai neįmanoma). Skyriuose apie datyvo vartojimą įsidėmėtinos autoriaus mintys apie *senus* nuo veiksmazodžių priklausančio datyvo ryšius su akuzatyvu (203 tt.); tie ryšiai gal padėtų paaiškinti baltų infinityvo su **-tei* ir supino vartosenos panašumą. Aptardamas konstrukcijas su akuzatyvu (p. 231–242) autorius iškelia tuos atvejus, kur dar galima įžvelgti senų „lokalinių“ (anot J. Kuryłowicziaus) reikšmių relikтус, pvz. erdvinę krypties reikšmę pasakymuose *bites kop-*

⁸ Fraenkel E. *Syntax der litauischen Kasus. K.*, 1928; *Syntax der litauischen Postpositionen und Präpositionen*. Heidelberg, 1929; Palionis J. *Lietuvių literatūrinė kalba XVI–XVII a. V.*, 1967. P. 151–191; naudingų sintaksei sinchroninių darbų apžvalgą žr. Šukys J. *Linksnių ir prielinksnių vartojimas. K.*, 1984.

ti, eiti darbą ir pan. (239–240). Instrumentaliui būdingos įrankio ir būdo reikšmės kildinamos iš sociatyvinės (p. 243–245), o iš būdo reikšmės toliau vedama priežasties reikšmė (p. 246–248). Pažymėtini taip pat knygoje pateikti duomenys apie lokatyvo ir prielinksninės konstrukcijos *ant* + gen. santykį senojoje lietuvių kalboje (p. 258–261). Glaustai apibūdinta ir tarminių bei senoviškų iliatyvo, aliatyvo ir adesyvo formų vartoseną (p. 256–272).

Prielinksninių konstrukcijų apžvalga (p. 273–298) papildo E. Fraenkeli pateiktus duomenis naujais, paimtais daugiausia iš pastaraisiais dešimtmečiais pasirodžiusių lietuvių kalbininkų darbų (čia dažnai remiamasi J. Palonio, Z. Zinkevičiaus, J. Šukio monografijomis). Yra įdomių originalių pastebėjimų, pavyzdžiui, apie *prie* vartojimą su lokatyvu B. Chylinskio Biblijos indekse (p. 291).

Skyriuje apie būdvardį (p. 299–309) lietuvių kalbos įvardžiuotiniai būdvardžiai aptariami kaip sustabarėjusios, leksikalizuotos sintaksinės konstrukcijos. Čia objektyviai ir argumentuotai išdėstytos ir panagrinėtos įvairių tyrinėtojų (H. Hirto, E. Benveniste'o, V. Ivanovo, A. Valeckienės, A. Rosino) pažiūros į tų konstrukcijų su įvardžiu **įo* pirminę reikšmę.

Paskutiniuose knygos skyriuose (p. 310–327) apibūdinti žodžių tvarkos modeliai. Juos komentodamas autorius pabrėžia, jog lietuvių kalbos žodžių tvarka ne tik neatitinka tų schemų, kurias sintaksinės tipologijos atstovai laiko universaliomis, bet netgi joms prieštarauja (p. 327).

Į 195 pozicijų literatūros sąrašą (p. 333–346) įtraukti 63 lietuvių kalbininkų darbai, kurių duomenimis knygoje daugiausia ir vadovautasi. Jau iš to galima matyti, koku plačiu mastu lietuvių kalbotyros rezultatai įtraukiami į pasaulinę indoeuropeistikos apyvartą. Knygos gale randame visų cituotuose pavyzdžiuose pavartotų žodžių indeksą ir sutrumpinimų sąrašą (p. 349–411).

Teigiamas knygos bruožas yra lietuvių kalbos duomenų pateikimo bei interpretavimo aukšta filologinė kultūra. Čia nerandame pavyzdžių užrašymo, vertimo ar aiškinimo klaidų, dažnai pasitaikančių kitataučių kalbininkų veikaluose. Tik vienur kitur galima suabejoti, ar iš duoto pavyzdžio įmanoma išpešti kokios naudos istorinei sintaksei. Tokie yra iš mūsų kalbininkų darbų paimti laikraščių kalbos pasakymai *oficialaūs vizito atvyko, atvykęs oficialiám vizitui* (p. 176); *teiginys prieštaraujamas faktu* (p. 210); *miestas turėjo savo reikšmės; aukštà tėkintojų kvalifikacija* (p. 167). Neatrodo reikalingos istorinei sintaksei ir vietomis cituojamos kalbininkų normatyvinės pastabos apie vienos kitos tarmiškos konstrukcijos netikimą literatūrinei kalbai (p. 292, 293).

Dalyvių, linksnių bei prielinksnių, kai kurių kitų formų vartojimas, žinoma, apima tik dalį istorinei sintaksei rūpimų klausimų. Tai tos istorinės sintaksės sritys, kuriomis ligi šiol daugiau domėtasi, kurių tyrinėjimo rezultatus galima tam tikru mastu apibendrinti. Į juos knygoje pažiūrėta turint prieš akis plačią indoeuropeistikos perspektyvą, jie įtraukti į aktualių, dabar daugelio lingvistų gyvai svarstomų problemų kontekstą.

Knygos autorius lyginamojoje kalbotyroje žinomas kaip drąsus novatorius, indoeuropiečių kalbų raidos naujų teorijų kūrėjas. Jas W. Schmalstieg dažnai grindžia baltų kalbų faktais. Šioje knygoje lietuvių kalbos neveikiamųjų dalyvių bev. g. formų konstrukcijos su daiktavardžių bei įvardžių genityvu panaudotos indoeuropiečių sakinio pirminės struktūros rekonstrukcijai.

Jau 1976 m. W. Schmalstieg gretino lietuvių k. konstrukciją *jõ išgérta* su rusų k. šiaurinių tarmių *у него вынито* ir nurodė, kad pastarojoje irgi galėjęs būti neprielinksninis genityvas (**ezo вынито*)⁹. Dalyvio formą su **-to* jis pasiūlė laikyti istoriškai tapačia su graikų k. mediumo aoristo

⁹ Schmalstieg W. R. The Slavic genitive singular as the subject of participles in *-no-* and *-to-* // *Linguistica*. Vol. 16. In memoriam Stanko Škerlj. Ljubljana, 1976. P. 161–163.

3 sg. ὄρ-το, skr. *ār-ta* 'pakilo', hetitų mediopasyvo prezensu 3 sg. *ar-ta* 'atsistoja, stovi'¹⁰. Autoriaus manymu, genityvas, einantis su **-to* forma lietuviškoje konstrukcijoje, esąs ergatyvo liekana. Po to, kai susidariusi rūšies kategorija ir veiksmažodžių veikiamosios rūšies paradigma, senoji veiksmažodžio (ar veiksmažodinio vardažodžio) forma su **-to* lietuvių kalboje buvusi suprasta kaip būtojo laiko nev. dalyvis (Baltistica, XIV(1). P. 118).

Vėlesniuose autoriaus darbuose ir recenzuojamoje knygoje toliau plėtojama hipotezė, pagal kurią pirminį indoeuropiečių sakinio struktūros modelį sudariusi statyvinės reikšmės veiksmažodžio forma su **-to*, siejama su nežymimuoju (absoliutiniu) linksniu, o trinarėje konstrukcijoje – ir su ergatyvu, reiškiančiu agentą. Sakinys *rugiai pjauta* laikomas prototipiniu ta prasme, kad jame **-to* forma nederinama su veiksmiu (p. 31). Veiksmažodžio tranzityvumas ir vardininko objektinė reikšmė tokiuose sakiniuose laikomi naujesniais dalykais. Indoeuropiečių prokalbėje veiksmažodžiai buvę intransityviniai ir su jais ėjusios nežymimojo linksnio formos tiesiog reiškusios daiktus, su kuriais siejamas veiksmas. Norint nurodyti veikėją, į konstrukciją buvęs įtrauktas agentyvinis linksnis – ergatyvas su **-s*. Taip susidarė konstrukcija **ovi pek^w-tó mātros* 'avis, kėpta motinos', kurią maždaug atitinka lie. *senų miškai mylėta* (p. 34). Šis ergatyvinis sakinio modelis su statyvinės reikšmės **-to* forma sudarė priešpriešą antipasyviniam modeliui su duratyvinės (esamojo laiko) reikšmės formomis (1 sg. **-om*, 2 sg. **-es*, **-et*, 3 sg. **-et*, **-es*). Tos formos galėjo būti siejamos su nežymimuoju (absoliutiniu) linksniu, reiškiančiu agentą, ir su datyvu-lokatyvu (benefaktyvu), pvz.: **māter pek^w-et ov-im* 'motina kepa (intrans.) prie avies'. Vėliau ergatyvinės konstrukcijos padėjusios pagrindą mediopasyvo paradigmai, o antipasyvinės konstrukcijos – aktyvo paradigmai. Autorius mano, kad seniausia indoeuropiečių sakinio struktūra buvusi pusiau ergatyvinė (split ergativity), panaši į gruzinų kalbos (p. 128–131).

Ergatyvinėse konstrukcijose agento linksnis (ergatyvas) paprastai eina su tranzityvinių veiksmažodžių formomis. Tačiau lietuvių kalboje su genityvu siejami ir **-to* dalyviai, padaryti iš intransityvinių veiksmažodžių, pvz.: *mūsų gyvėnta, jō būta, karāliaus namō eīta*. Šias konstrukcijas autorius iš pradžių laikė archaiškėmis ir lygino su het. **antuḥša-š ar-ta* 'žmogus stovi'¹¹. Vėlesniuose darbuose¹² ir recenzuojamoje knygoje (p. 34) jau manoma, kad tai esančios inovacijos, sudarytos pagal konstrukcijų su tranzityvinių veiksmažodžių dalyviais pavyzdį. Analogija aiškina mos ir atitinkamos konstrukcijos su **-mo* dalyviais (tiek tranzityvinių, tiek intransityvinių veiksmažodžių).

Kalbant apie lietuvių kalbos konstrukcijų su **-to* ir **-mo* formomis kilmę pravartu visų pirma atsakyti į klausimą: ar galime jas laikyti ergatyvinėmis sinchroniniu požiūriu? Tas konstrukcijas ergatyvinėmis yra vadinęs ne vienas tyrinėtojas¹³. Sintaksinės tipologijos požiūriu ergatyvine laikoma tokia sakinio struktūra, kurioje vienviečių predikatų agentas ir vienviečių bei dviviečių

¹⁰ Schmalstieg W. R. Speculations on the Indo-European active and middle voices // KZ. 1976. Bd. 90. S. 31–34; Lithuanian constructions of the type *jo būta* as a reflection of the Indo-European middle voice // Baltistica. 1978. T. 14(1). P. 15–17.

¹¹ Baltistica. T. 14(1). P. 17; Indo-European Linguistics. 1980. P. 117.

¹² Pvz., Schmalstieg W. R. The shift of intransitive to transitive passive in the Lithuanian and Indo-European verb // Baltistica. 1982. T. 18(2). P. 132.

¹³ Matthews W. K. Lithuanian constructions with neuter passive participles // Slavonic and East European Review. 1955. Vol. 33, N 81. P. 352, 364–365; Marvan I. Baltic and Indo-European ergative (based on professor P. Trost's pioneer work // Lituanius. 1973. N 19. P. 31–38; Palmaitis L. Dėl baltų kalbų nenominatyvinės praeities // Baltistica 1977. 2 priedas. P. 114–123; panašiai apie šiaurinių rusų k. tarmių konstrukcijas / Храковский В. С. Активные и пассивные конструкции в языках эргативного строя // ВЯ. 1972. № 5. С. 35.

predikatų patientas reiškiamas vienodai; be to, čia dviviečių predikatų agentas turi ergatyvo formą ir esti morfologiškai žymėtas. Akuzatyvinės sandaros sakinyje vienodai reiškiamas vienviečių predikatų patientas ir vienviečių bei dviviečių predikatų agentas; atskirą ir paprastai žymėtą formą čia turi dviviečių predikatų patientas¹⁴. Lietuvių kalboje *-to ir *-mo dalyvių bev. g. formos sudaro sakinius su vienviečiais predikatais: a) *tėvo dirbama/dirbta* (genityvu reiškiamas agentas), b) *tėvo gūlima/gulėta* (genityvu reiškiamas patientas) ir su dviviečiais predikatais; c) *tėvo rugiai sėjama/sėta* (genityvu reiškiamas agentas). Pritaikę minėtą sakinio sandaros tipų sampratą aiškiai matome, kad pagal agento ir patiento raišką minėti trys lietuvių kalbos sakinių modeliai yra akuzatyvinio tipo, tik veiksmo atlikėjas ar būsenos turėtojas juose reiškiamas ne nominatyvu, o genityvu. Be to, visi trys modeliai turi koreliatus, kuriuose vienviečių predikatų patientas ir vienviečių bei dviviečių predikatų agentas išreikštas nominatyvu: α) *tėvas dirba/dirbo*; β) *tėvas gūli/gulėjo*; γ) *tėvas sėja rugiūs*. Konstrukcijos a, b, c santykiauja su α, β, γ kaip aktyvinės su pasyvinėmis¹⁵. Kaip žinoma, aktyvo ir pasyvo priešprieša irgi yra vienas iš pagrindinių akuzatyvinio tipo požymių. Taigi pagal sakinio sandaros tipo skiriamuosius požymius lietuvių kalbos konstrukcijas su *-mo ir *-to dalyvių bev. g. formomis turime laikyti akuzatyvinėmis.

Sinchroninė kalbamųjų konstrukcijų būklė lietuvių kalbos sistemoje, be abejo, netrukdo ieškoti jose senesnio, galbūt ergatyvinio tipo reliktų. Ergatyvinėmis jas būtų galima laikyti tuo atveju, jei greta sakinių *tėvo dirbama/dirbta* ir *tėvo sėjama/sėta rugiai* turėtume sakinius su vienviečiais būsenos predikatais ir nominatyvu (resp. absoliutiniu linksniu): **tėvas gūlima/gulėta*. Kaip tik tokio modelio sakinius, kurių kitados buvus lietuvių kalboje spėjo J. Kazlauskas¹⁶, W. Schmalstiegas priskiria seniausiems indoeuropiečių kalbos etapams. Greta konstrukcijos su ergatyvu **ovi pek^w-to patrós* „avis kėpta tėvo“ jis rekonstruoja vienviečių predikatų konstrukcijas **ovi pek^w-to* ‘avis kėpta’, *patér g^wm-to* ‘tėvas eita’ (p. 130 ir *Baltistica* XVIII(2). P. 131–132). Pakeisti ankstesnę nuomonę, jog senesnė buvusi dvinarė konstrukcija su genityvu (lie. *tėvo eita*) autorių, matyt, skatino ta aplinkybė, kad ergatyvo linksnis paprastai eina konstrukcijose su tranzityviniais veiksmažodžiais.

Pripažįstant autoriaus koncepcijos vidinį darnumą vis dėlto reikia pasakyti, kad sakinių **tėvas eita/būta* ir pan. rekonstrukcija kelia daug sunkumų. Duomenų, kurie galėtų pagrįsti tokių konstrukcijų buvimą, baltų kalbose nerandame. Jų pakitusių refleksus autorius įžiūri tokiuose sen. indų k. sakiniuose kaip *rājā gṛham gataḥ* ‘karalius namo nuėjo’ (p. 34). Tačiau juose dalyvis (resp. veiksmažodinis būdvardis) yra derinamas su veiksniu einančio daiktavardžio ar įvardžio nominatyvu ir sudaro su juo vardažodinį (nominalinį) sakinį, panašų į lie. *sniėgas baltas*. Tikrai

¹⁴ Кибрик А. Е. Подлежащее и проблема универсальной модели языка // Изв. АН. 1979. Т. 38. № 4. С. 314; Гамкрелидзе Т. В., Иванов В. В. Индоевропейский язык и индоевропейцы. Тбилиси, 1985. Т. 1. С. 313–314. Panašiai, tik labiau išskeldami tranzityvumo požymį, žiūri į sakinio tipus ir daugelis kitų autorių, pvz.: Dixon R. Ergativity. – Lg 1979. V. 55. P. 69; Mallinson G., Blake B. J. Language Typology. Amsterdam, etc., 1981. P. 47–50.

¹⁵ Plačiau apie tai: Ambrazas V. Dėl lietuvių kalbos veiksmažodžio morfologinių kategorijų // *Baltistica*. 1984. T. XX(2). P. 109 su lit.; Timberlake A. The impersonal passive in Lithuanian // Proc. of the Annual Meeting of the Berkeleys Linguistic Society. Berkeley, 1982. Vol. 8. P. 508–524.

¹⁶ Jis manė, kad dėl nederinamos *-to dalyvio formos reintegracijos tokiuose pasakymuose kaip **medžiai virsta* galėję susidaryti veiksmažodžiai su priesaga *-sta*, žr. Kazlauskas J. Lietuvių kalbos istorinė gramatika (kirčiavimas, daiktavardis, veiksmažodis). V., 1968. P. 332–333. Kriatiškai žiūrėjo į tą prielaidą Girdenis A., Žulys V. *Baltistica*. 1972. T. VIII(2). P. 201.

vėlesniais laikais (epiniame sanskrite ir vėliau) tokie dalyviai verbalizuojami, tolydžio įtraukiami į veiksmažodžio paradigmą. Manyti, kad sakinyje *tėvo eita* genityvas pakeitė nominatyvą pagal *tėvo sėta rugiai* pavyzdį trukdo ir paties autoriaus suponuojama visos paradigmos raidos kryptis – iš ergatyvinės į akuzatyvinę. Tokiomis aplinkybėmis lyg ir reikėtų laukti, kad nominatyvas pakeistų genityvą tranzityvinėje konstrukcijoje, o ne atvirkščiai.

Posesyvinės kilmės konstrukcija *tėvo eita* gali būti net senesnė negu s. ind. *rājā gataḥ* (genityvo posesyvinę prigimtį rodo asmeninių įvardžių formos: *māno|tāvo eita*). Iš intranzityvinių veiksmažodžių padarytų lietuvių kalbos dalyvių bev. g. formos kartais eina daiktavardžio pozicijoje (*sūkta nedrūta* ir pan.); lie. *būta* tebevertojamas tokia pačia reikšme kaip s. ind. *bhūtām* 'praeitis', 'kas būta', plg. dar pr. *billiton* 'kas pasakyta' nepažodžiui verstame dažname pasakyme *ka ast sta billiton* 'was ist das', got. *qiþano* 'pasakyta' (*usfullnoda þata qiþano* Matth. 27, 9), lot. *iussum* 'kas įsakyta, įsakymas'. Su tokių iš intranzityvinių veiksmažodžių padarytų dalyvių bev. g. formomis posesyvinės reikšmės genityvas galėjo būti iš seno siejamas panašiai kaip kitų kalbų atitinkamos reikšmės prielinksninės konstrukcijos, plg. s. rus. *om mĕ zanovĕdano* 'tavo pažadėta', lot. *a nobis dictum est* CaesBG V, 6, 1 'mūsų pasakyta'. Kadangi tranzityvinių ir intranzityvinių veiksmažodžių opozicija indoeuropiečių kalbose, matyt, nėra pirminė, tarp *tėvo sėta* ir *tėvo eita* tipo konstrukcijų kitados neturėjo būti esminio skirtumo.

Ergatyvo refleksu knygos autorius laiko ir genityvą po veiksmažodžių, reiškiančių 'pri(si)pildyti', pvz.: *žėmė primirko lietaūs; kiėmas pribiro pelių; trobà priėjo žmoniū* (p. 185–189). Manoma, kad sakinyje *tėvas bijo vilko* iš pradžių galėjęs reikšti maždaug 'vilkas kelia baimę tėvui (baido tėvą)'. Taigi čia genityvas kitados buvęs agentyvinis linksnis, kaip ir sakinyje *jis nori miėgo* (p. 192). Panašūs reikšmės pakitimai, įvykę dėl ergatyvinio sakinio struktūros tipo virtimo akuzatyviniu, įžiūrimi ir sakiniuose su veiksmažodžiais, reiškiančiais 'prisiminti', 'mylėti' ir pan. (192–194). Šią pažiūrą autorius remia gruzinų kalbos paralelėmis. Baltų ir kitų indoeuropiečių kalbų istorijoje duomenų, kurie galėtų patvirtinti tokius pakitimus, nežinome.

Kaip matome, per lietuvių kalbos faktus autorius stengiasi įžvelgti tolimą indoeuropiečių kalbų praeitį. Pasakyti samprotavimai dėl kai kurių prielaidų nėra kiek nemažina knygos vertės; priešingai – diskutuoti teiginiai skatina lingvistinę mintį ir naujas interpretacijas. Iš sintaksinių konstrukcijų apžvalgos bei analizės akivaizdžiai išryškėja lietuvių kalbos sintaksės archaiškumas ir jos reikšmė indoeuropiečių kalbų sakinio raidos tyrinėjimui.

Džiaugdamiesi šiuo dideliu ir lietuvių kalbotyrai svarbiu darbu norėtume palinkėti autoriui ir toliau taip pat sėkmingai dirbti baltistikos baruose.

V. Ambrazas

Laumane B. *Zvejvietu nosaukumi Latvijas PSR piekrastē.*

Rīga.: Zinātne, 1987. 170 p.

Monografijoje išanalizuoti Latvijos TSR jūros pakrančių žvejybos vietų pavadinimai. Pateikta jų struktūrinė ir etimologinė analizė. Apžvelgtos paralelės su žvejybos vietų nomenklatūra estų (lybių), lietuvių ir lenkų kalbose. Padarytos išvados, be kita ko, bus reikšmingos tiriant šio regiono tautų bendravimo ir kultūros istorijos problemas. Iš viso knygoje nagrinėjama apie 700 žvejybos vietų pava-

dinimų, kurių didžiąją dalį iš žvejų lūpų užrašė pati autorė. Ji šia tema anksčiau yra paskelbusi straipsnį „Семантика и структура названий тоней побережья Латвийской ССР“ (knygoje „Baltu valodas senāk un tagad“. Rīga, 1985. P. 115–127).

Įvade (p. 5–10) apžvelgti šaltiniai ir darbo uždaviniai. Toliau eina skyrius apie nagrinėjamų pavadinimų struktūrą (p. 11–21).